

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-109>

УДК 343.14(477)

Хрякова Н.О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Анотація. У статті розглянуті проблеми, які виникають під час визначення підстави та мети застосування запобіжних заходів відповідно до оновленого кримінального процесуального законодавства України. З'ясовано пізнавальну та процесуальну діяльність слідчого, прокурора та слідчого судді під час застосування запобіжних заходів та взаємопов'язаний характер їх діяльності у ході доказування необхідності застосування до особи відповідних заходів. Розкрито характерні ознаки підстав застосування запобіжних заходів, особливості їх доказування, у тому числі через призму практики ЄСПЛ. Звертається увага на особливості такого процесуального документа, як клопотання слідчого, прокурора щодо застосування запобіжних заходів.

Ключові слова: запобіжні заходи, обґрунтована підозра, достатні підстави, тягар доказування, кримінальне провадження.

Khriakova Nadia

Yaroslav Mudryi National Law University

PROVING IN THE APPLICATION OF PREVENTIVE MEASURES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary. The problem of precautionary measures using is the question of determining the relationship between the purpose, the grounds for the application of precautionary measures and cognitive activity and the internal convictions of the investigator or prosecutor in accordance with the updated criminal procedural legislation of Ukraine. The author of the article reviewed the procedural and cognitive activity of the investigator, the prosecutor and the investigating judge during the application of precautionary measures, and noted the interrelated nature of their activities in proving the necessity of applying appropriate measures to the person. It is noted that the application of these measures requires unconditional confidence of the investigating judge that the circumstances invoked by the investigator, the prosecutor in their application are real and will ensure the execution of the suspect or accused of his assigned procedural duties. The originality of the article is seen in the detailed characteristics of the specific aspects of the grounds for the use of precautionary measures (the existence of a reasonable suspicion of committing a criminal offence by a suspect or accused, and sufficient reasons to believe that there is at least one of the risks that the suspect or accused would avoid performing his duties; lack of milder precautionary measures implementation to prevent the risk mentioned in the application), peculiarities of their proving, including through the prism of the practice of the European Court of Human Rights. The author of the article has made the following conclusions: 1. A request for the application of preventive measures in criminal proceedings should be based on a combination of sufficient and properly substantiated circumstances justifying the purpose and general grounds for their application. 2. The investigator and the prosecutor have the duty to submit to the court appropriate evidence that could convince the investigating judge that the court's use of this preventive measure is necessary in the given circumstances. 3. When applying precautionary measures, synthesis of probable knowledge of the facts that will occur in the future and the credible and properly proved circumstances of reality takes place.

Keywords: precautionary measures, reasonable suspicion, sufficient grounds, burden of proof, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Оновлення кримінально-процесуального кодексу від 15 грудня 2017 року ознаменувало необхідність дослідження низки важливих питань, які стосуються доказування у ході застосування запобіжних заходів та обрання найбільш доцільного запобіжного заходу відповідно до обставин, за яких вони застосовуються. Актуальним у даному контексті є питання з'ясування співвідношення між метою та підставами для застосування запобіжних заходів та пізнавальною діяльністю і внутрішнім переконанням слідчого чи прокурора.

Стан опрацювання проблеми. Розгляд проблемних питань застосування запобіжних засобів у кримінальному судочинстві у різні часи були присвячені роботи таких науковців, як Ю.М. Грошевого, О.П. Кучинської, В.Т. Маляренка, М.Ю. Бездольного, В.М. Тертишника, В.В. Рожнова, В.В. Стапис, О.П. Рижаківа, О.І. Тищенко, О.А. Губської та інші. Вони роз-

глядали загальні питання застосування запобіжних заходів, порядок розгляду відповідних клопотань слідчим суддею, судом, нормативне врегулювання порядку застосування окремих запобіжних заходів. Питання доказування під час розгляду та вирішення слідчим суддею та судом клопотань про застосування запобіжних заходів висвітлювалися у дослідженнях В.В. Вапнярчука, І.В. Глов'юк, Т.В. Лукашкіної, М.М. Стоянова, С.Л. Шаренко, О.Г. Шило.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика даної теми полягає у з'ясуванні не лише окремих процесуальних особливостей у діяльності слідчого, прокурора та слідчого судді, суду під час застосування запобіжних заходів, а у дослідженні їх співпраці у ході доказування наявності підстав, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України, для застосування запобіжних заходів. Окрім того, дослідженню підлягали

співвідношення імовірного знання та реальних обставин та умов застосування цих заходів, з метою виведення їх обґрунтованості та необхідності.

Метою даної статті є з'ясування за новим процесуальним законодавством України особливостей доказування слідчим чи прокурором необхідності застосування запобіжних заходів до підозрюваного, обвинуваченого.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України у редакції від 11.01.2019 р. (далі – КПК України) запобіжні заходи застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду. При цьому до запобіжних заходів належить особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт та тримання під вартою [1]. Для застосування цих заходів необхідна безумовна впевненість слідчого судді у тому, що обставини, на які посилається слідчий, прокурор у своєму клопотанні є реальними та забезпечать виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків.

Вищий спеціалізований суд України (далі – ВССУ) у своєму Інформаційному листі від 04.04.2013 р. наголошує на тому, що вирішуючи питання про застосування, продовження, зміну або скасування запобіжного заходу при розгляді відповідних клопотань, слідчий суддя, суд щоразу зобов'язаний перевіряти наявність підстав і мети застосування запобіжного заходу у кримінальному провадженні, встановлювати обґрунтованість таких підстав з огляду на фактичні дані, установлені конкретні обставини кримінального провадження (п. 1) [2].

Таким чином, на слідчого, прокурора покладається обов'язок у своєму клопотанні до слідчого судді, суду щодо необхідності застосування заходів забезпечення до особи аргументовано довести відповідність цього заходу переслідуюній меті та обмеженням особистого характеру, які будуть застосовуватися до особи. В.І. Фаринник з цього приводу звертає увагу, що прийняття рішення про обрання запобіжного заходу є відповідальним кроком з боку слідчого судді, суду. Він це аргументує тим, що оскільки будь-який запобіжний захід більшою чи меншою мірою обмежує особисту свободу людини, він може підлягати застосуванню лише за сукупності певних факторів: наявності безспірної на те необхідності; відповідно до визначених в законі підстав та у визначеному процесуальному порядку. Важливо, що для прийняття відповідного рішення про застосування того чи іншого запобіжного заходу має бути врахована вся сукупність конкретних доказів, які свідчать про необхідність попередження неналежної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого у майбутньому [3, с. 4].

Доказування під час застосування запобіжних заходів має певні особливості:

1) специфічність предмета пізнання, яким є не загальні закономірності природи й суспільства, а конкретні факти минулого чи теперішнього (а інколи й можливого майбутнього (мається на увазі про можливі факти вчинення в майбутньому кримінального правопорушення як складника підстави для обрання запобіжних заходів);

2) необхідність фіксації й документування кримінального провадження і прийняття відповідних процесуальних рішень;

3) обмеженість кримінального процесуально-го доказування строками;

4) регламентованість доказування законом;

5) кримінальне процесуальне пізнання (доказування) досить часто відбувається в умовах фактичної протидії зацікавлених осіб [4, с. 58].

Відзначимо, що тягар доказування доведення підстав для застосування запобіжних заходів, передбачених ст. 177 КПК України, покладається на слідчого чи прокурора, який звернувся із клопотанням про їх застосування. Важливим у цьому аспекті є розуміння поняття «тягар доказування», під яким у науковій юридичній літературі визначають правове явище, сутність якого полягає у доведенні, аргументуванні особою своєї позиції, наданні задля цього відповідних доказів, її участі у їх дослідженні та доведенні їх переконливості, а в тому випадку, коли особі не вдається довести свою позицію, настають несприятливі наслідки – суд не задовольняє клопотання цієї особи [5, с. 289]. Тобто тягар доказування під час розгляду клопотання можна визначити як певне правило, ґрунтуючись на якому слідчий чи прокурор доводять сукупністю належних, допустимих та достовірних доказів необхідність та доцільність застосування відповідного запобіжного заходу до особи.

Окремо слід виділити процесуальну роль слідчого судді, суду під час застосування запобіжних заходів. На слідчого суддю, суд з урахуванням норм КПК України, покладається обов'язок всебічного, повного та об'єктивного встановлення обставин, які мають значення для вирішення питання про застосування запобіжних заходів. Тобто слідчий суддя, виходячи із норм КПК України, має проводити перевірку та оцінку наданих у клопотанні доказів щодо необхідності застосування того чи іншого запобіжного заходу. Як вказує ст. 94 КПК України, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [1].

Ю.М. Грошевий також зазначає, що пізнавальна діяльність слідчого судді дає змогу забезпечити оптимальне співвідношення публічних та приватних інтересів під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Це означає, що одночасно мають враховуватися інтереси як слідства, так і особи, щодо якої обирається запобіжний захід [6, с. 14]. Так, застосування запобіжних заходів тягне за собою обмеження конституційних прав та свобод підозрюваного, зокрема його особистої недоторканності. Це у свою чергу свідчить про те, що діяльність слідчого судді, суду під час розгляду клопотання про застосування заходів забезпечення, їх зміну чи скасування, має свої особливості, які вказують на особливу роль цього суб'єкта у процесі доказування. На слідчого суддю, суд покладається обов'язок судового контролю за обґрунтованістю та доцільністю застосування того чи іншого запобіжного заходу, а також перевірки наявності підстав і мети застосування запобіжного заходу

в кримінальному провадженні, встановлення аргументованості таких підстав з огляду на фактичні дані і встановлені конкретні обставини кримінального провадження.

Відповідно до ч 1. ст. 194 КПК України слідчий суддя, суд під час розгляду клопотання зобов'язані встановити чи довести надані сторонами кримінального провадження докази обставин, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні [1]. Пропоную розглянути кожен із аспектів окремо.

Першою підставою, яку має довести слідчий, прокурор у своєму клопотанні до слідчого судді, суду, є наявність обґрунтованої підозри у тому, що особа вчинила певне кримінальне правопорушення. Аналізуючи норми КПК України, стає зрозумілим, що ця особа у майбутньому набуде статус підозрюваного або обвинуваченого у даному кримінальному провадженні. Досліджуючи питання щодо поняття «обґрунтованої підозри», необхідно звернути увагу на те, що у чинному кримінальному процесуальному законодавстві не міститься його юридичного визначення. У контексті правильного розуміння цього поняття та особливостей його доказування доцільним є звернення до правових висновків Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема у справі «Нечипорук та Йонкало проти України». У ній зазначено, що під терміном «обґрунтована підозра» слід розуміти факти та інформацію, які можуть переконати об'єктивного спостерігача у тому, що особа, про яку йдеться могла вчинити правопорушення [7].

На думку М.Є. Громової, обґрунтованою буде вважатися підозра, якщо будуть наявні такі обставини: особа отримала письмове повідомлення про підозру, при чому у ньому наявне посилання на докази, які підтверджують факт вчинення нею кримінального правопорушення; перед судом доведено достатність та значимість наявних доказів про вчинення особою кримінального правопорушення; ці докази суд належним чином дослідив та здійснив їх оцінку відповідно до власних внутрішніх переконань. Але якщо буде відсутня хоча б одна із зазначеної сукупності обставин, то недоцільно буде говорити про підозру як обґрунтовану на час застосування запобіжного заходу [8, с. 43].

У контексті доказування обґрунтованої підозри як однієї із підстав застосування запобіжного заходу з'являється дискусія щодо того чи є повідомлення про підозру, яке вручається особі, безспірним її підтвердженням під час застосування заходів забезпечення. Так, під час прийняття рішення про повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення використовується такий стандарт як «обґрунтованість підозри». Проте з урахуванням характеру обмежень особистої недоторканності особи, її прав та свобод під час застосування запобіжних заходів критерій обґрунтованої підозри набуває

дещо іншого якісного рівня. При повідомленні особі про підозру слідчий, прокурор самі приймають відповідне рішення про достатність для цього доказів, але у випадку застосування до особи запобіжних заходів слідчий суддя, суд мають безпосередньо переконатися у достатності та обґрунтованості доказів, наданих у клопотанні.

Крім того, у рішенні ЄСПЛ у справі «Чеботарі проти Молдови», зазначено, що однією із гарантій проти свавільного та протиправного затримання чи тримання під вартою, є вимога про те, що підозра має базуватися лише на доведених підставах. Крім того, у випадку відсутності обґрунтованої підозри особа не може бути за будь-яких обставин затримана чи триматися під вартою з метою примушування її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть стати у майбутньому підставою для обґрунтованої підозри [9]. У ще одній справі ЄСПЛ, а саме у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» (1990 р.), суд звернув увагу на те, що заявники мали судимості за терористичні акти, а це в свою чергу могло б стати підставою для підозри у вчиненні й інших злочинів терористичного характеру, але суд у даній справі прийшов до висновку, що це не могло бути лише єдиною підставою для застосування такого заходу забезпечення як арешт. Таким чином, для упевненості в наявності «обґрунтованої підозри» всі ознаки мають розглядатися у своїй сукупності [10].

Другою умовою застосування запобіжних заходів до особи є наявність ризиків того, що вона може переховуватися від органів досудового розслідування чи суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується особа [1].

В теорії управління «ризик» розглядається як складовий елемент процесу прийняття управлінських рішень. Під ризиком розуміють можливість ненастання результату, на досягнення якого спрямовується певне рішення. Він стає реальним через невизначеність ситуації, у якій приймається рішення. Сама невизначеність зумовлюється безліччю нестійких чинників, пов'язаних насамперед із поведінкою людей, яку неможливо достеменно передбачити [11, с. 223].

Що ж розуміння ризику у кримінальному процесі, то як слушно зазначає М. Дерев'янка, це конкретний вияв протидії досудовому провадженню, а також ситуативна характеристика процесу прийняття процесуального рішення [12, с. 79].

Слід зазначити, що у даному випадку під ризиком необхідно розуміти небезпеку, яка може статися, якщо до підозрюваного чи обвинуваченого не буде застосований відповідний запобіжний захід. М.Є. Шумило відмічає, що ризик у кримінальному процесі є правомірним, якщо: 1) він передбачений кримінально-процесуальним законом; 2) спрямований на попередження, при-

пинення злочину або отримання доказів у кримінальній справі; 3) слідчий чи прокурор мають фактичні дані, які з певним ступенем вірогідності свідчать про можливість досягнення мети слідчої дії; 4) записання з проведенням слідчої дії може призвести до вчинення злочину, знищення або переховування документів чи предметів, що можуть бути доказами в кримінальній справі [13, с. 204].

У даному контексті необхідно звернути увагу і на той факт, що ризик надає достатні підстави суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може вчинити дії передбачені ч. 1 ст. 177 КПК. Зверну увагу, що саме поняття «достатні підстави» має оціночний характер. Так Д. Філін включає до підстав застосування запобіжних заходів «поєднання ймовірних знань про майбутню поведінку та достовірних знань про винуватість особи у вчиненні злочину» [14, с. 95].

В.В. Смирнов щодо цього питання зазначає, що «до моменту прийняття рішення про обрання запобіжного заходу повинно бути встановлено сукупність обставин, що свідчитимуть про неналежну поведінку обвинуваченого в процесі розслідування. Коли в основу рішення про обрання запобіжного заходу будуть покладені достовірні фактичні дані про неналежну поведінку, а не суб'єктивна думка про неї, то й саме рішення буде достовірним» [15, с. 24].

Розглядаючи застосування поняття «достатніх підстав», найбільш доцільним буде надати таке їх визначення: сукупність доказів, здобутих під час кримінального провадження, які вказують на необхідність прийняття слідчим суддею відповідного процесуального рішення. Окрім того вони мають свідчити про можливі факти вчинення в майбутньому кримінального чи процесуального правопорушення як складника підстави для обрання запобіжних заходів. З аналізу норм кримінального процесуального законодавства можна дійти до висновку, що відсутня необхідність абсолютно достовірного доказування того, що особа, якщо їй не буде обрано запобіжний захід, буде ухилятися від слідства або суду чи від виконання покладених на неї процесуальних обов'язків, або вчинитиме дії, які будуть перешкоджати вчиненню процесуальних дій слідчим, з метою встановлення ознак відповідного кримінального правопорушення, чи продовжуватиме злочинну діяльність. Відповідно до КПК України мають бути наявні ризики, які дають підстави вважати, що ця особа може проявити неправильну процесуальну поведінку, а отже, що це дає можливість передбачати поведінку підозрюваного, обвинуваченого з точки зору можливості (чи неможливості) виконання нею в майбутньому процесуальних обов'язків.

Третьою умовою для застосування відповідного запобіжного заходу є необхідність доведення недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні. При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом вважається особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою.

Для виконання даної умови на суддю покладається обов'язок з'ясувати щодо кожного із запобіжних заходів, починаючи із найбільш м'якого, обставин, які унеможливають їх застосування

і будуть свідчити про необхідність застосування більш суворого запобіжного заходу. Ураховуючи це, на суддю покладається обов'язок оцінити всі обставини у своїй сукупності, у тому числі і ті, які стосуються не лише матеріальних та процесуальних аспектів застосування запобіжних заходів, але і особистості підозрюваного, обвинуваченого. Так, відповідно до ст. 178 КПК України до таких обставин зокрема необхідно віднести вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного/ обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного/обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; його репутацію; майновий стан підозрюваного/обвинуваченого (наявність в особи джерела постійного прибутку та його розміри, володіння та користування нерухомим та рухомим майном, наявність вкладів у банках, акцій та інших цінних паперів тощо); дотримання підозрюваним/обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше [1].

У даному контексті доцільним є навести, як приклад, рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» (2011 р.). Підставою звернення заявника звернувся до ЄСПЛ стало його незаконне тримання під вартою та порушення строків застосування цього запобіжного заходу. Суд у даному рішенні зазначив, що судові рішення України, відповідно до яких до особи застосовувалося тримання під вартою, традиційно є недостатньо обґрунтованими, а українські суди досить обмежено підходять до питання оцінки достатності та обґрунтованості доказів для застосування даного виду запобіжного заходу. Крім того, ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що національний суд не розглядав застосування до заявника інших, більш м'яких видів запобіжних заходів. Все це у своїй сукупності підтвердило порушення ст. 5 КЗПЛ [16].

Загалом зазначу, що складність доказування необхідності застосування того чи іншого запобіжного заходу обумовлена його прогностичним характером. Це означає, що потрібно аргументовано довести існування обставин, які б свідчили про неможливість у майбутньому виконання підозрюваним, обвинуваченим їхніх процесуальних обов'язків без застосування запобіжних заходів до особи. Тобто має бути наявна саме обґрунтована імовірність, яка базується на наданих до суду доказах. Окрім того, вона забезпечує належний порядок доказування для застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Як слушно зауважує В.О. Лазарева, імовірний характер висновку не має нічого спільного із свавільним суб'єктивним розсудом, оскільки він, спираючись на певні факти, які мають достовірний характер, дозволяє надати прийнятому рішенню обґрунтованого характеру [17, с. 153].

Необхідно також звернути увагу на клопотання слідчого, прокурора щодо застосування запобіжного заходу. Оскільки у цьому процесуальному документі слідчим, прокурором зазначаються підстави для застосування запобіжних заходів, то він має бути точним, повним, мати в своїй основі докази, які зібрані у відповідності з кримінальним процесуальним законодавством України. При цьому у даному акті не має бути

припущень, загальних застережень чи пропозицій, а містити лише факти, які мають важливе значення для прийняття відповідного рішення.

Так, П.А. Лупінська у цьому контексті вважає, що обґрунтування процесуального рішення полягає в його здатності «розкрити ту логіку діяльності по оцінці доказів і визнання значення обставин справи, які приводять до судження про вірогідність і достатність доказів» [18, с. 158]. Таким чином, слідчий чи прокурор у своєму клопотанні до слідчого судді має обґрунтовано довести ті обставини на які він посилається як на підставу для застосування запобіжних заходів. Так, зверну увагу на декілька рішень ЄСПЛ, що демонструють важливість доведення у клопотанні необхідності для застосування запобіжних заходів. Вказаний суд неодноразово звертав увагу на той факт, що наявність самої лише по собі уявної можливості особи так чи інакше перешкоджати кримінальному провадженню не є безперечним аргументом для обрання того чи іншого запобіжного заходу. При цьому суди досить часто у своїй практиці нехтують даним правилом і як результат їхні рішення залишаються недостатньо обґрунтованими. У справі «Клішин проти України» ЄСПЛ визнав факт порушення ст. 5 КЗПЛ, оскільки неявка підозрюваного за викликом слідчого лягла в основу для застосування до особи тримання під вартою. При цьому не було за-

значено про реальну імовірність ухилення особи від слідства або перешкодження останньому [19]. У рішенні у справі «Лабіта проти Італії» ЄСПЛ також визнав застосування до підозрюваного запобіжного заходу як такого, що порушує ст. 5 КЗПЛ. Це він пояснював тим, що відповідні правоохоронні органи не довели відповідними доказами про існування небезпеки чинення тиску на свідків та ризику фальсифікації доказів, не навели жодного доказу можливої неправомірної поведінки підозрюваного [20].

Висновки та пропозиції. Таким чином, з урахуванням вище вказаного, необхідно зазначити, що клопотання про застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні має базуватися на сукупності достатніх та належним чином доведених обставин, які обґрунтовують мету та загальні підстави їх застосування. При цьому на слідчого та прокурора покладається обов'язок подання до суду відповідних доказів, які б змогли переконати слідчого суддю, суд у тому, що застосування даного запобіжного заходу є необхідним у даних умовах. Фактично при застосуванні запобіжних заходів відбувається синтез імовірного знання про факти, які стануть у майбутньому, та достовірно та належно доведених обставин дійсності, на основі яких формується знання про можливу неправомірну поведінку підозрюваного, обвинуваченого.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91.
2. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист ВССУ № 511-550/0/4-13 від 04.04.2013 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>
3. Фаринник В.І. Особливості застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник України*. 2012. № 38. С. 4.
4. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
5. Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. Харків : ТОВ «Одісей», 2009. 816 с.
6. Грошевий Ю.М. Проблеми законності та обґрунтованості обраних запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту, і перспективи їх подальшого розвитку. *Роль захисника у досудовому слідстві при обранні запобіжних заходів, не пов'язаних із взяттям під варту* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22-23 лютого 2006 р.). Харків ; Київ : ПП «Серга». С. 9–14.
7. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Application no. 42310/04) Judgment Strasbourg 21 April 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-104613>
8. Громова М.Є. Обґрунтована підозра як підстава застосування запобіжних заходів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 2(27). С. 40–43.
9. Case of Sebotari v. Moldova (Application no. 35615/06) Judgment Strasbourg 13 November 2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-83247>
10. Case of Fox, Campbell and Hartley v. The United Kingdom (Application no. 12244/86; 12245/86; 12383/86) Judgment Strasbourg 30 August 1990. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57721>
11. Платонов С.В., Третяк В.И. Искусство управленческой деятельности. Киев : Либра. 1996. 416 с.
12. Дерев'яно М. Зміст та поняття ризиків у кримінальному процесі. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (серія Юридичні науки)*. 2013. № 2. С. 78–80.
13. Шумило М.Є. Реабілітація у кримінальному процесі України : монографія. Харків : Арсіс, 2001. 230 с.
14. Філін Д. Процесуальне становище особи, щодо якої порушено кримінальну справу. *Право України*. 2003. № 7. С. 93–96.
15. Смирнов В.В. Арест как мера пресечения, применяемая следователем органов внутренних дел. Хабаровск : Изд-во Хабаровского университета, 1987. 86 с.
16. The Case of Kharchenko v. Ukraine (Application no. 40107/02) Judgment Strasbourg 10 February 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-103260>
17. Лазарева В.А. Право на судебную защиту и проблемы его реализации в досудебном производстве по уголовному делу. Москва : Юрлитинформ, 2010. С. 153.
18. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. Москва : Юридическая литература, 1976. 209 с.
19. The Case of Klishyn v. Ukraine (Application no. 30671/04) Judgment Strasbourg 23 February 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-109193>
20. Case of Labita v. Italy (Application no. 26772/95) Judgment Strasbourg 6 April 2000. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58559>

References:

1. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedural Code of Ukraine]. Zakon Ukrayiny (13.04.2012 y. № 4651-VI). *Holos Ukrayiny*. 2012. № 90–91.
2. Pro deyaki pytannya poryadku zastosuvannya zapobizhnykh zakhodiv pid chas dosudovoho rozsliduvannya ta sudovoho provadzhennya vidpovidno do Kryminal'noho protsesual'noho kodeksu Ukrayiny [On some issues regarding the order of application of precautionary measures during pre-trial investigation and judicial proceedings in accordance with the Criminal Procedural Code of Ukraine]. Lyst VSSU (№ 511-550/04-13 vid 04.04.2013 y.) Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>
3. Farynyk V.I. (2012). Osoblyvosti zastosuvannya zapobizhnykh zakhodiv u kryminal'nomu provadzhenni. [Peculiarities of application of preventive measures in criminal proceedings]. *Yurydychnyy visnyk Ukrayiny*, no 38, p. 4.
4. Vapnyarchuk V.V. (2017). Teoriya i praktyka kryminal'noho protsesual'noho dokazuvannya [Theory and practice of criminal procedural proof] : monohrafiya. Kharkiv : Yurayt. (in Ukrainian)
5. Alenin Yu.P. (2009). Kryminal'no-protsesual'ne pravo Ukrayiny [Criminal procedural law of Ukraine]. Kharkiv : TOV «Odissey». (in Ukrainian)
6. Hroshevy Yu.M. (2006). Problemy zakonnosti ta obhruntovanosti obranykh zapobizhnykh zakhodiv, ne pov'yazanykh iz vzyattiam pid vartu, i perspektyvy yikh podal'shoho rozvytku. [Problems of legality and validity of selected preventive measures not related to detention and prospects for their further development] *Proceedings of the Rol' zakhysnyka u dosudovomu slidstvi pry obranni zapobizhnykh zakhodiv, ne pov'yazanykh iz vzyattiam pid vartu : mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 22-23 lyutoho 2006 r.)*. Kharkiv ; Kyiv : PP «Serha», pp. 9–14.
7. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Application no. 42310/04) Judgment Strasbourg 21 April 2011. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-104613>
8. Hromova M.Ye. (2015). Obhruntovana pidozra yak pidstava zastosuvannya zapobizhnykh zakhodiv. [The suspicion is grounded as the basis for the application of precautionary measures]. *Chasopys Akademiyi advokatury Ukrayiny*. no 2(27), pp. 40–43.
9. Case of Cebotari v. Moldova (Application no. 35615/06) Judgment Strasbourg 13 November 2007. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-83247>
10. Case of Fox, Campbell and Hartley v. The United Kindom (Application no. 12244/86; 12245/86; 12383/86) Judgment Strasbourg 30 August 1990. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57721>
11. Platonov C.B., Tret'yak V.I. (1996). *Iskusstvo upravlencheskoy deyatel'nosti* [Art of management]. Kyiv : Libra. (in Ukrainian)
12. Derevyanko M. (2013). Zmist ta ponyattya ryzykiv u kryminal'nomu protsesi [Content and concept of risks in the criminal process]. *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu im. Tarasa Shevchenko (seriya Yurydychni nauky)*, no 2. pp. 78–80.
13. Shumylo M.Ye. (2001). Reabilitatsiya u kryminal'nomu protsesi Ukrayiny [Rehabilitation in the criminal process of Ukraine] : monohrafiya. Kharkiv : Arsis. (in Ukrainian).
14. Filin D. (2003). Protseptual'ne stanovyshe osoby, shchodo yakoyi porusheno kryminal'nu spravu [The procedural position of the person against whom a criminal case was initiated]. *Pravo Ukrayiny*, no 7, pp. 93–96.
15. Smirnov V.V. (1987). Arest kak mera presecheniya, primenyayemaya sledovatelem organov vnutrennikh del [Arrest as a preventive measure applied by the investigator of the internal affairs bodies]. Khabarovsk : Izd-vo Khabarovskogo universiteta. (in Russian)
16. The Case of Kharchenko v. Ukraina (Application no. 40107/02) Judgment Strasbourg 10 February 2011. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-103260>
17. Lazareva V.A. (2010). Pravo na sudebnuyu zashchitu i problemy yego realizatsii v dosudebnom proizvodstve po ugolovnomu delu [The right to judicial protection and the problems of its implementation in pre-trial proceedings in a criminal case]. Moskva : Yurlitinform. (in Russian)
18. Lupinskaya P.A. (1976). Resheniya v ugolovnom sudoproizvodstve. Ikh vidy, sodержaniye i formy [Decisions in criminal proceedings. Their types, content and forms]. Moskva : Yuridicheskaya literatura. (in Russian)
19. The Case of Klishyn v. Ukraine (Application no. 30671/04) Judgment Strasbourg 23 February 2012. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-109193>
20. Case of Labita v. Italy (Application no. 26772/95) Judgment Strasbourg 6 April 2000. Retrieved from: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58559>